

Journal of research in Persian language and literature education

Criticism and Review of Literary Knowledge in Middle School Persian Textbooks

Ali Balaghi

Department of Persian Language and Literature, Farhangian University, Tehran, Iran.

Jafar Fasaei

PhD in Persian language and literature, Hormozgan University, Hormozgan, Iran

Seyed Mahdi Mousavi Mirkelaei

Department of Persian Language and Literature, Farhangian University, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Keywords:

Persian literature,
literary criticism,
literary
knowledge,
Persian books,
junior high
school.

Middle school Persian textbooks are one of the most important sources of this course; in such a way that these books can be considered as a pioneer and introduction to understanding some other subjects. Persian textbooks include a section entitled Literary Knowledge, the main purpose of which is to help students understand literary points and aesthetic subtleties. The present study has examined this section of Persian books using the content analysis method, based on library sources. The authors have attempted to first outline the structure and form of literary knowledge in Persian books for the first secondary school and then to criticize and examine the characteristics and specifications of this section. The results of the research show that this section has failed to provide the basis for realizing the goals intended by the planners for the Persian lesson for the first secondary school due to some shortcomings and deficiencies. The main shortcomings include the lack of sufficient attention to the literary knowledge section at the end of the lessons and the lack of necessary brevity and explanations, as well as the failure to follow a consistent pattern in the arrangement of these knowledge, as well as the relatively weak connection between the content of the lesson and the literary knowledge presented. Eliminating these shortcomings will be in line with moving away from the current situation and achieving the desired situation.

1 .Corresponding
author

 balaghi43@gmail.
com

Received:1403/05/22

Reviewed: 1403/07/11

Accepted: 1403/08/01

PP:30

DOI: 10.48310/rpllp.2025.17651.1169

Citation (APA): Balaghi, A, & et all,. (2025). Criticism and Review of Literary Knowledge in Middle School Persian Textbooks.*The Journal of Theory and Practice in Teachers Education*, 5 (4), 73- 103.

 <https://doi.org/10.48310/rpllp.2025.17651.1169>.

نقد و بررسی دانش‌های ادبی در کتب فارسی متوسطه اول

علی بلاغی اینالو

گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

جعفر فسایی

دکترای زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه هرمزگان، هرمزگان، ایران

سیدمهدی موسوی میرکلانی

گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

چکیده

کتاب‌های فارسی دوره متوسطه اول یکی از مهم‌ترین منابع این دوره است؛ به‌نحوی که می‌توان این کتب را پیشاهنگ و مقدمه فهم برخی از دروس دیگر نیز به‌حساب آورد. در کتاب‌های فارسی بخشی با عنوان دانش‌های ادبی گنجانده شده است که هدف اصلی آن کمک به دانش‌آموزان در جهت فهم نکات ادبی و ظرافت‌های زیباشناختی است. پژوهش حاضر این بخش از کتاب‌های فارسی را با روش توصیفی تحلیلی، بر پایه منابع کتابخانه‌ای بررسی کرده است. نویسندگان تلاش کرده‌اند نخست ساختار و فرم قرارگرفتن دانش‌های ادبی را در کتاب‌های فارسی متوسطه اول ترسیم نمایند و در مرحله بعد ویژگی‌ها و مختصات این بخش را مورد نقد و بررسی قرار دهند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که این بخش به دلیل پاره‌ای از کاستی‌ها و نقایص نتوانسته است زمینه را برای تحقق اهداف مورد نظر برنامه‌ریزان برای درس فارسی دوره متوسطه اول فراهم آورد. عمده این نقایص عبارت‌اند از غلبه دانش زبانی بر دانش ادبی، عدم تفکیک و عدم تناسب بخش دانش‌های ادبی با درس‌های مربوطه و فقدان پیوستار و پیوند نظام‌مند در ذکر آرایه‌ها و عدم تفکیک دوگانه زبانی - ادبی بخش دانش‌های ادبی و زبانی در پایان دروس و ایجاز و فقدان توضیحات لازم و همچنین پیروی نکردن از یک‌شکل پیوستار در ترتیب قرارگرفتن این دانش‌ها و نیز ارتباط نسبتاً ضعیف محتوای درس با دانش ادبی مطرح شده. مرتفع ساختن این نقص‌ها در راستای حرکت از وضع موجود و نیل به وضعیت مطلوب خواهد بود.

DOI:

10.48310/rpllp.2025.17651.1169

واژه‌های کلیدی:

ادبیات فارسی

نقد ادبی

دانش‌های ادبی

کتاب‌های فارسی

متوسطه اول.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۰۱

شماره صفحات: ۳۰

مقدمه

امروزه کودکان و نوجوانان که از مهم‌ترین و حساس‌ترین اعضای جامعه هستند، در نظام آموزش و پرورش، تعلیم می‌بینند که اهمیت پرداختن به زمینه‌ها و عواملی که موجب ارتقای سطح کیفیت و بهبود عملکرد این نظام است را خاطر نشان می‌سازد. یکی از این زمینه‌ها، برنامه‌ها و کتب درسی است و به همین اعتبار تحلیل و بررسی منابع موجود در نظام آموزش و پرورش، از جمله اولویت‌های مهمی بوده است که همواره توجه کارشناسان و متولیان امر آموزش و برنامه‌ریزی را به خود معطوف داشته است.

بررسی و تحلیل متون می‌تواند ضمن مرتفع ساختن نقایص احتمالی و تقویت نقاط قوت موجود، برنامه‌ریزان و متولیان امر تعلیم و تربیت را در جهت نیل به اهداف مورد نظر یاری نماید. از این چشم‌انداز یکی از منابع بسیار مهم در نظام آموزش و پرورش، کتاب‌هایی با عنوان «فارسی» است. این آثار از چندین جهت حائز اهمیت هستند؛ ادبیات با توجه به ظرفیت‌های مترتب بر آن، بخش قابل توجهی از بار فرهنگ را به همراه دارد و توجه به آن، به معنای پرداختن به بخش عظیمی از علایق و سلاقی و به‌طور کلی تجربیات گران‌بهای گذشتگان است. انتقال این میراث گران‌بها به نسل‌های نو، رسالت خطیری است که بخشی از آن از طریق کتاب‌های ادبیات فارسی در نظام آموزش پرورش صورت می‌گیرد.

مسئله مهم دیگر توجه به ادبیات به‌عنوان مؤلفه‌ای مهم و مؤثر در جهت ایجاد احساس همبستگی و همگرایی در میان نسل جدید است. در این سطح ادبیات در کنار سایر عناصر فرهنگی میراث مشترکی را شکل می‌دهند که در یک بافتار معین و جغرافیای مشخص به نام سرزمین ایران قرار دارند و این میراث مشترک بیش از هر چیز می‌تواند به تقویت احساس همبستگی در مناسبات اجتماعی و تعلق خاطر به هویت و فرهنگ میهنی کمک کند. مسئله بعد اهمیت ادبیات به اعتبار ایجاد و تقویت فزاینده خلاقیت محصلان است که با آفرینش‌های ادبی ارتباط می‌یابد.

دیگر مسئله مهم پیوند ادبیات با ایدئولوژی است؛ در این چشم‌انداز ادبیات ابزاری است که هم سازنده ایدئولوژی‌ها و هم بسط‌دهنده و منتقل‌کننده آن ایدئولوژی‌ها است. این مفهوم نخستین بار در سال‌های پایانی سده هجدهم توسط «آنتوان دستوت دی تریسی»^۱ یکی از پیش‌گامان فرانسوی پوزیتیویسم در خصوص نحوه پیدایش و تکوین «ایده‌ها» مطرح شد؛ به باور دی تریسی «بژه‌ها، مستقل از هر نوع معنای متافیزیکی هستند» (بشلر، ۱۳۷۰: ۵)؛ وی با پیروی از «تامس هابز»^۲ و «کاندیاک»^۳ بر این باور بود که انسان واجد هیچ اندیشه ذاتی نیست و تمامی افکار او تحت تأثیر احساس شکل می‌گیرد؛ از طرفی هیچ چیز برای ما موجود نیست مگر از طریق ذهنیتی که ما از آن داریم. سرانجام آنکه موجودات خالق ذهنیت‌اند اما ذهنیتی که هر فرد از یک موجود دارد به‌هیچ‌وجه نمی‌تواند وافی به مقصود و نشان‌دهنده تمامیت و اصل آن موجود باشد؛ در نتیجه تنها راه اجتناب از این تفکر شکاگانه که «معرفت واقعی ممکن نیست»، تجزیه و تحلیل روند تبدیل موجودات مادی به اشکال ذهنی است که «تریسی» این علم را ایدئولوژی نامیده است و البته ایدئولوژی به

1. Destutt de Tracy

2. Thomas Hobbes

3. Candiac

این معنا در سنت‌های فکری - فلسفی غربی گسترش پیدا نکرد (احمدی، ۱۳۹۱: ۲۹). مفهوم ایدئولوژی در سنت تاریخی - فلسفی غرب به صورت جدی و برجسته به وسیله مارکس پردازش شده است و در دستگاه فکری پیروان او جایگاه ویژه‌ای دارد. «مارکس سه گونه برداشت از ایدئولوژی ارائه می‌دهد: ۱. آگاهی دروغین ۲. به معنای نظام اندیشه‌ها، باورها، و عقاید بیش و کم منسجم هر طبقه اجتماعی ۳. به معنای نظام جهان‌شمول و کلی عقاید، باورها، و دانایی در جامعه‌ای خاص» (احمدی، ۱۳۹۱: ۲۹-۳۰).

مجموعه این عوامل باعث می‌شود که ادبیات فارسی در نظام برنامه‌ریزی آموزش و پرورش جایگاه بسیار ممتازی به خود اختصاص دهد. قدر مسلم این است که مواجهه منطقی، علمی و اصولی با ادبیات همانند تمامی شاخه‌های علم، مستلزم وجود امکانات، ابزار و لوازم مورد نیاز است؛ در فقدان این ابزارها و امکانات فرایندهای فهم و درک متن چه از منظر محتوایی و چه از منظر زیبایی‌شناختی به درستی طی نمی‌شود و این به معنای به ثمر نرسیدن اهداف و برنامه‌ریزی‌ها خواهد بود. به همین دلیل پاره‌ای از دانش‌های جانبی در ادبیات مطرح و صورت‌بندی شده است. این دانش‌ها بیش و پیش از هر چیز کلیدهای فهم و گشایش متن هستند و همانند ابزارهایی کارآمد به منظور فهم محتوایی و درک زیبایی‌شناختی متون ادبی به کار می‌آیند؛ فراگیران از رهگذر این دانش‌ها می‌توانند بسیاری از ظرایف و دقایق متون ادبی را کشف و رمزگشایی کنند. ضرورت مسلم چنین مسئله‌ای، مؤلفان و کارشناسان امر آموزش و پرورش را بر آن داشته است که در کتاب‌های فارسی در مقاطع مختلف، بخش/ بخش‌هایی را پیش‌بینی و تعبیه کنند که به این ضرورت بسیار مهم پاسخ دهد. این بخش در کتاب‌های فارسی در مقطع متوسطه اول با عناوینی از قبیل دانش‌های ادبی و دانش‌های ادبی - زبانی گنجانده شده است.

منطق موجود در پشت این فرآیند، طراحی بخش‌های دانش ادبی، کیفیت قرارگرفتن و چیدمان این بخش‌ها و به‌طور کلی الگوی ساختاری آنها و همچنین ارتباط منطقی مباحث موجود در این بخش‌ها با درس اصلی و سپس انطباق ساختار دانش ادبی در دروس پایه‌های هفتم و هشتم و نهم با یکدیگر، کمک‌کننده در درک متون ادبی است.

سؤال پژوهش: آیا دانش‌های ادبی در کتب فارسی متوسطه اول با درس‌های مربوطه ارتباط دارد؟ و در طراحی و بیان آنها پیوستار و تناسب و تفکیک رعایت شده است؟

پیشینه پژوهش

بررسی و تحلیل کتاب‌های فارسی در نظام آموزش پرورش، همواره مورد توجه پژوهشگران بوده است و برآیند آن چندین اثر ارزشمند و کاربردی است. در این حوزه معروفی و پناهی توانا (۱۳۹۲)، در مقاله «جایگاه مؤلفه‌های هویت ملی - مذهبی در محتوای کتاب‌های ادبیات فارسی دوره متوسطه»، کتاب‌های فارسی را از منظر توجه به مؤلفه‌های هویت ملی و دینی بررسی کرده‌اند. در همین راستا، زنگنه (۱۳۹۳) در پایان‌نامه خود با عنوان «سیرتاریخی مفهوم هویت ملی در کتاب‌های درسی ادبیات فارسی سال اول متوسطه از دهه ۱۳۵۰ تاکنون»، مؤلف ضمن سنجش هویت ملی در کتاب‌های فارسی عمومی در یک بازه زمانی حدوداً پنجاه ساله، چرخش‌ها و تغییرات این مؤلفه را ترسیم کرده‌است. حرفتی سبجانی لیل‌آبادی و پیری (۱۳۹۶)، در مقاله «تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه برحسب میزان توجه به مؤلفه‌های سرمایه

فرهنگی»، به این نتیجه رسیده‌اند که در بین مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی، به مؤلفه نهادینه کمتر از سایر مؤلفه‌ها توجه شده‌است و مؤلفه عینیت‌یافته بیشترین میزان توجه را به خود اختصاص داده‌است، درحالی‌که مؤلفه تجسم یافته که بیشترین ارتباط را با درس فارسی دارد، جایگاه شایسته‌ای ندارد. رحیمیان و علوی مقدم (۱۳۹۷)، مبحث زبان را در کتاب‌های ادبیات فارسی متوسطه مورد بررسی قرار داده‌اند. آنها در مقاله «سنجش کاربست ابزارهای انسجام واژگانی در کتاب‌های فارسی متوسطه اول»، محتوای کتاب‌های درسی فارسی متوسطه دوره اول سال تحصیلی را از منظر کاربرد ابزارهای انسجام واژگانی و در چارچوب نقش‌گرایی هلیدی و حسن بررسی کرده‌اند. سبزواری و محمدی (۱۳۹۳)، نیز از منظر نقد زبان شناختی کتاب زبان فارسی مقطع متوسطه را تحلیل کرده‌اند.

در این میان تحقیقات بنیادینی نیز انجام شده‌است که مسائل و دانش‌های ادبی را کانون توجه خود قرار داده‌اند؛ حسین‌نژاد (۱۳۹۶)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود، با عنوان «بررسی کاربرد جناس و انواع آن در کتاب‌های دوره دوم متوسطه»، به مبحث دانش‌های ادبی نزدیک شده‌است و صنعت جناس و انواع آن را در تمامی بخش‌های کتاب‌های ادبیات دوره دوم متوسطه، براساس دسته‌بندی دکتر سیروس شمسا مورد بررسی قرار داده‌است. جعفرزاده (۱۳۹۶) نیز در پایان‌نامه خود با عنوان «تشبیه و انواع آن در کتب ادبیات فارسی دوره متوسطه اول»، به دنبال نشان دادن میزان استفاده از صنعت تشبیه در متون نظم و نثر سه پایه (هفتم، هشتم و نهم) ادبیات متوسطه دوره اول بوده‌است و در نهایت به این نتیجه رسیده‌است که از میان انواع تشبیه، تشبیه مفصل بیشترین بسامد را در کتب این دوره به خود اختصاص داده‌است و این در حالی است که متقابلاً تشبیه مؤکد از میزان و بسامد کمتری برخوردار است.

بنابراین، مطابق آنچه آمد جستجوی نگارندگان در این آثار و پاره‌ای از آثار پراکنده دیگر، خلأ تحقیقی مستقل درباره تحلیل ساختار کتاب‌های فارسی متوسطه اول از منظر دانش‌های ادبی را تأیید کرده‌است. بررسی آثار مورد نظر از چنین چشم‌اندازی، تصویر نسبتاً روشنی از ساختار آثار در پیوند با بخش دانش‌های ادبی ترسیم می‌کند. با اشراف بر الگوی ساختاری به‌دست‌آمده، می‌توان به اطلاعات بسیار مهمی دست‌یافت که در تحلیل نهایی در شناخت نقایص احتمالی و یا تقویت جنبه‌های مثبت آنها یاری‌رسان خواهد بود.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش بر مبنای روش توصیفی - تحلیلی صورت‌گرفته‌است. بدین صورت که ابتدا کتاب‌های فارسی دوره متوسطه اول به‌دقت مورد بررسی و کنکاش قرار گرفت و ساختار و فرم قرارگرفتن دانش‌های ادبی در کتاب‌های فارسی متوسطه اول ترسیم شد و در مرحله بعد ویژگی‌ها و مختصات این بخش مورد نقد و بررسی قرار گرفت. در پایان پس از تحلیل‌های انجام شده نتیجه پژوهش اعلام گردید.

دانش‌های ادبی:

جریان بلاغت در قرن هفتم توسط «سکاکی» در کتاب شناخته شده و مهم مفتاح العلوم دنبال شد و رفته رفته به عنوان دانشی تکامل یافته درآمد که ادامه آن تا دوران معاصر استمرار داشته است. براین اساس در دوران معاصر گرایش به بحث بلاغت و شاخه های مختلف آن کاملاً برجسته است. بخشی از این گونه آثار، بر اساس کتب بلاغی عربی نوشته شده است؛ از جمله این گونه آثار است: کتاب های دُرّالادب، تألیف حسام العلماء آق اولی؛ هنجار گفتار، تألیف نصرالله تقوی؛ معالم البلاغه، تألیف محمدخلیل رجایی؛ معانی و بیان، تألیف غلامحسین آهنی و معانی و بیان، تألیف علامه جلال الدین همایی. گونه دیگر، آثاری است که با نگاهی جدید و در پرتو دانش های ادبی همانند زبان شناسی، نقد ادبی و سبک شناسی، نوشته شده اند. وزن شعر اثر پرویز ناتل خانلری؛ عروض حمیدی، تألیف مهدی حمیدی شیرازی؛ بخش هایی از کتاب موسیقی شعر، تألیف شفیع کدکنی؛ و نگاهی تازه به عروض، نوشته سیروس شمیس. در زمینه بدیع، کتاب فنون بلاغت و صناعات ادبی تألیف جلال الدین همایی؛ بخش هایی از کتاب موسیقی شعر تألیف شفیع کدکنی، کتاب نگاهی تازه به بدیع نوشته سیروس شمیس.

در دانش بیان، کتاب صور خیال در شعر فارسی تألیف شفیع کدکنی، کتاب بیان و معانی تألیف سیروس شمیس؛ اصول علم بلاغت در زبان فارسی تألیف غلامحسین رضائزاد (نوشین)، از جمله آثار مهم معاصر در زمینه بلاغت و دانش ها و شاخه های مختلف آن است.

سارلی در مقاله «دوره بندی تاریخ دانش بلاغت فارسی»، تاریخ و دوره های خاص بلاغت فارسی را بر مبنای زمان زندگی نویسندگان آثار بلاغت فارسی و رویکردهایی که در پیش گرفته اند، در چهار دوره متفاوت جای داده است و بررسی کرده است؛ این چهار دوره عبارتند از دوره بومی سازی، دوره شرح و تقلید، دوره هندی گرایی، دوره بلاغت مدرسی. سارلی در شرح این دوره ها می گوید: «در دوره بومی سازی برخی آرایه های بدیعی نویافته، بعضی تقسیم بندی های تشبیه و برخی شواهد جدید برای صناعات از منابع بلاغت فارسی به عربی راه یافته است. سه کتاب نخستین بلاغت فارسی - ترجمان البلاغه، حقائق السحر، المعجم فی معاییر اشعار عجم - به طور کلی سنت منسجمی در نگارش کتاب های بلاغت پدید آورده اند که در دوره های بعد و حتی دوره بلاغت مدرسی ادامه می یابد.

دوره شرح و تقلید جز افزودگی آرایه ها و انواع جدید برخی صناعات، دستاورد چندانی ندارد. این افزوده ها نیز چندان مورد توجه نویسندگان دوره های بعد قرار نمی گیرد. نویسندگان دوره شرح و تقلید با تقلید صرف از آثار دوره بومی سازی چند قرن از جریان دانش بلاغت در قلمرو فرهنگ اسلامی پس افتاده اند؛ در حالی که برخی آثار پیشین مانند حقائق السحر در همین مقیاس کتاب هایی روزآمد بوده اند. دوره هندی گرایی حاصل تلاش برای برگرداندن بلاغت هندی به فارسی است؛ ولی به سبب نداشتن زمینه های فرهنگی مورد توجه و استقبال قرار نمی گیرد؛ دوره بلاغت مدرسی حاصل آغاز تدریس بلاغت فارسی و مراجعه به آثار مدرسی عربی است؛ هر چند محدود اصطلاحاتی نیز از بلاغت اروپایی در درس نامه های بلاغی راه یافته است (سارلی و سعادت درخشان، ۱۳۸۹: ۲۹-۳۰).

بررسی ساختار کتاب‌های فارسی دوره متوسطه اول باتوجه به بخش دانش‌های ادبی

دوره متوسطه اول: اهمیت‌ها و اقتضائات

«دوره متوسطه اول از دوره‌های مهم و حساس حیات علمی دانش‌آموزان محسوب می‌شود. دوره‌ای است که به سبب وضعیت زیستی، اجتماعی روانی دانش‌آموزان آن با سایر دوره‌های تحصیلی مشترکات و تمیزاتی دارد و دارای طیف وسیعی است که دوران نوجوانی را در برمی‌گیرد و در انتهای طیف به دنیای جوانی می‌رسد» (ارژنگ: ۱۳۹۵، ۳۴).

سن ۱۲ تا ۱۶ سالگی نقطه عطفی است که کودک را به اوج می‌رساند. دوره‌ای که آن را دوره آشنایی‌زدایی می‌نامند. نوجوان نمی‌تواند تغییرات جسمی خود را برتابد و توان مهار عواطف افسار گسیخته اش را ندارد. حتی بزرگسالان هم دیگر نمی‌توانند به خوبی او را درک کنند. این بار دیگر پاسخ‌ها او را قانع نمی‌کنند؛ اگرچه کنجکاوی‌اش بیشتر شده است. تمایلش به گروه همسالان بیشتر از بزرگسالان است. زودرنج و حساس می‌شود. از وابستگی به بزرگسالان گریزان است و عواطفش را به جنس مخالف گره می‌زند. «گاه تنوع‌طلب است و گاه شهرت‌طلب و گاه درون‌نگر و زمانی می‌خواهد در مرکز توجه باشد. برتری طلب است و خودرایی، اسیر خیال‌گرایی است و آنچه را در عالم واقع محقق نمی‌شود در عالم خیال جستجو می‌کند. همه اینها ناشی از ناپایداری شخصیت اوست و این همه سبب نگرانی و وحشت بزرگسالان اعم از مربی، پدر، مادر و حتی خود او می‌شود؛ اما همه این آشفتنگی‌ها لازمه نظم و آرامشی است که در پایان دوران بحران حادث می‌شود» (قزل ایاغ، ۱۳۹۳: ۷). هدفمندی کتب درسی به سامان‌دهی نظام ذهنی نوجوان و ساختار اندیشه کمک می‌کند. در ادامه دانش‌های ادبی در کتب متوسطه اول به تفکیک مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد.

جایگاه دانش‌های ادبی در کتاب فارسی هفتم:

ردیف	کتاب	عنوان درس	صفحه	عنوان فعالیت	موضوع	توصیف	پیشنهاد
۱	فارسی هفتم	زنگ آفرینش	۱۲	دانش زبانی	دستور زبان (مفهوم جمله)	نامتناسب بودن مثال: برای آموزش جمله از شعر نیمایی استفاده شده است	۱- بخش دستور و محور زبانی جداگانه مطرح شود ۲- برای آموزش جمله از متون منثور استفاده شود
۲	فارسی	چشمه	۱۸	دانش	انواع جمله	تمرکز بر نکات زبانی	صناعات ادبی و

	هفتم	معرفت	زبانی		ظرایف و دقایق علوم بلاغی موردتوجه قرار گیرد
۳	فارسی هفتم	نسل آینده	۳۲	دانش زبانی/ زبان و ادبیات را توضیح داده است	فقدان فعالیت ادبی/ گسست مطالب/ نیاوردن مثال
۴	فارسی هفتم	با بهاری که می‌رسد از راه	۳۷	دانش زبانی	تفکیک دانش ادبی و زبانی در بخش‌های یک درس و آوردن مثال مرتبط
۵	فارسی هفتم	درس آزاد	۴۴	_____	تا درس پنجم به موضوعات دانش ادبی نپرداخته‌اند
۶	فارسی هفتم	قلب کوچکم را به چه کسی بدهم	۵۰	دانش ادبی و زبانی	بیان دو مقوله دانش زبانی و ادبی/مثال برای آرایه تکرار به نثر است

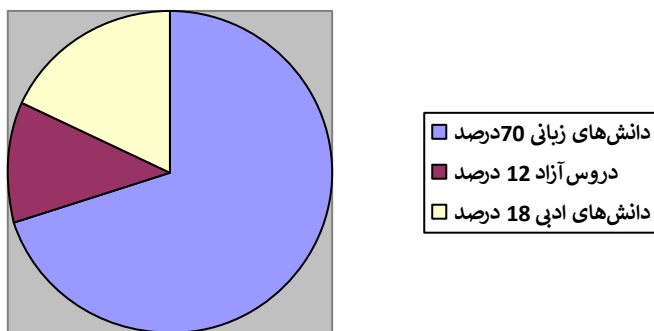
جداگانه طرح شود/بخش‌های درس با هم ارتباط داشته باشند							
۷	فارسی هفتم	علوم زندگانی	۵۸	دانش ادبی و زبانی	متمم ساختار جمله در شعر	آوردن دو مقوله دانش ادبی و زبانی در یک درس/ شعر را نوعی شکل تغییر یافته زبان نثر می‌داند	۱-توزیع مناسب دانش‌های ادبی و زبانی-۲- در توضیح اجزای جمله در شعر اصالت به نثر ندهد
۸	فارسی هفتم	زندگی همین لحظه‌هاست	۶۵	دانش زبانی	فعل اسنادی	مثال‌های نکته زبانی طرح شده از متن درس نیست	همخوانی فعالیت‌ها با درس (در چند درس مشهود است)
۹	فارسی هفتم	نصیحت امام	۸۰	دانش زبانی	دستور (مسند)	فقدان دانش ادبی/ عدم تناسب با متن درس/ مثال‌ها برای مسند از متن درس نیست	متناسب با درس نکات ادبی مطرح شود/ باتوجه به این که بخشی از درس درباره علامه جعفری است شایسته است به خدمات ادبی ایشان هم اشاره شود
۱۰	فارسی هفتم	کلاس ادبیات	۸۶	دانش زبانی و ادبی	ویژگی‌های فعل (زمان) و قالب قطعه	توزیع نامتناسب دانش‌های ادبی و زبانی/ تشبیه در طرح	تناسب دانش ادبی با متن درس/ نظام‌مند

						دانش ادبی / مثال‌ها از متن درس نیست	کردن مطالب ادبی
۱۱	فارسی هفتم	عهد و پیمان	۹۷	دانش زبانی	ویژگی‌های فعل (شخص و شمار)	فقیدان دانش ادبی/گسست دانش ادبی/نداشتن سیرمنظم / مثال‌ها از متن درس نیست	منظم کردن طرح دانش ادبی و پیوستار آن/ آوردن مثال‌ها و تمرین‌ها از متن درس
۱۲	فارسی هفتم	خدمات متقابل ایران و اسلام	۱۰۸	دانش زبانی	ضمیر و مرجع ضمیر	فقیدان دانش ادبی/ مثال‌ها از متن درس نیست	تفکیک سیر طرح دانش‌های ادبی و زبانی
۱۳	فارسی هفتم	اسوه نیکو	۱۱۴	دانش زبانی	ساخت یا صیغه فعل	فقیدان دانش ادبی/مثال از متن درس نیست	توجه به دانش ادبی
۱۴	فارسی هفتم	امام خمینی	۱۲۰	دانش زبانی	بن فعل و شناسه و مصدر	فقیدان دانش ادبی/ مثال از متن درس نیست	
۱۵	فارسی هفتم	درس آزاد	۱۳۴			در بخش روان‌خوانی در اهمیت زبان فارسی مطالبی آورده‌اند	باتوجه‌به اهمیت هر دو بخش مهم (زبانی و ادبی) در اهمیت هر دو باید مطالبی آورده شود
۱۶	فارسی هفتم	آدم‌آهنی و شاپرک	۱۴۲	دانش زبانی و دانش ادبی	ساخت فعل آینده/داستان رمزی و نمادین	آوردن هر دو دانش ادبی و زبانی/ نمایانگر گسست/ مثال دانش ادبی از متن است	جداگانه آوردن موضوعات

۱۷	فارسی هفتم	ما می‌توانیم	۱۵۴	دانش زبانی	واژه ساده و غیر ساده/ ترجمه	فقدان دانش ادبی/ مثال‌ها در دانش زبانی از متن درس نیست
----	---------------	--------------	-----	---------------	-----------------------------------	---

عدم تناسب بخش دانش‌های ادبی با حجم کتاب: در ۱۷ درس این کتاب فقط در ۳ درس دانش ادبی مطرح شده است (درس‌های ۶، ۷، ۱۵، ۶۷) نبود پیوستار و استمرار دانش‌های ادبی: (از درس ۱ تا ۶ و درس ۸ تا ۱۶ بحثی نشده است) عدم تفکیک دانش زبانی - ادبی: در درس چهارم در دانش زبانی بحث نهاد را مطرح کرده‌اند؛ ولی در سؤال اول خودارزیابی اشاره به آرایه تشبیه و کنایه دارد (در درس ۷ دو موضوع مطرح کرده است: ۱- متمم ۲- ساختار جمله در شعر) و درس ۶ نیز دو مقوله آورده است: مفعول/آرایه تکرار/ در درس ۱۶ نیز رمزی و نماد / ساخت فعل آینده در درس ۶ شاهد مثال آرایه تکرار را به نثر آورده است. در درس ۷ تفاوت جمله در شعر و نثر بیان کرده و اصالت به نثر داده است. موضوع ترجمه را در دانش‌های زبانی درس ۱۷ آورده است که شایسته است جداگانه بحث شود. مثال‌ها عموماً از متن درس نیستند (درس‌های ۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۶-۱۷)

در کتاب فارسی هفتم از مجموع هفده درس به طرز معناداری، بخش دانش زبانی بر بخش دانش ادبی غلبه دارد. از ابتدای فصل اول و درس اول تا درس پنجم بخش دانش ادبی در این کتاب وجود ندارد و غالباً بحث‌های زبانی - دستوری مطرح می‌شود. درس ششم نخستین درسی است که مبحثی تحت عنوان دانش ادبی در آن گنجانده شده است. درس هفتم نیز در کنار بخش دانش زبانی، بخش دانش ادبی حضور دارد. پس از این درس، درس دهم دانش ادبی و دانش زبانی را به صورت پیوسته با یکدیگر آورده است و در نهایت بعد از این در درس شانزدهم و هفدهم این دو بخش در کنار یکدیگر آمده است. با این توضیحات کاملاً روشن است که در کتاب هفتم کفه ترازو به نفع دانش زبانی سنگینی می‌کند و بخش دانش ادبی به طرز کاملاً مشخصی کم‌رنگ شده است.

فراوانی دانش‌های ادبی کتاب فارسی هفتم

جایگاه دانش‌های ادبی در کتاب فارسی هشتم:

ردیف	کتاب	درس	صفحه	عنوان فعالیت	موضوع	توصیف	پیشنهاد
۱	فارسی هشتم	پیش از اینها	۱۲	دانش زبانی و ادبی	ساختار و محتوای زبان / پرسش از ردیف و قافیه / آوردن بیت‌ی از سعدی	پراکندگی در بیان نکات دستوری و ادبی / پرسش در مواردی که قبلاً خوانده نشده است	توضیح ساختار و محتوا در کنار بیان اجزای جمله بیاید / پرسش درباره ردیف و قافیه بعد از توضیح مختصر بیاید / بیت سعدی بعد از آرایه تلمیح بیاید
۲	فارسی هشتم	خوب جهان را ببین	۱۷	دانش ادبی	تشبیه	نمونه‌های ذکر شده از متن درس است /	جهت تاثیر بر یادگیری و تناسب بخش ادبی، نظام‌مند باشد
۳	فارسی هشتم	ارمغان ایران	۳۰	دانش ادبی	واج‌آرایی	مثال برای واج‌آرایی از نثر آورده / عدم	مثال برای آرایه‌های ادبی را بیشتر از شعر بیاورند / آرایه مطرح شده با متن درس

ارتباط داشته باشد	ارتباط دانش ادبی بامتن درس						
برای سیر پیوسته آموزش دانش ادبی هر درس نکاتی مطرح شود	نداشتن دانش ادبی/ گسست پیوستار دانش ادبی/ مثال از متن درس نیست	یادآوری اجزای جمله و معرفی اسم	دانش زبانی	۳۶	سفر شکفتن	فارسی هشتم	۴
این درس برای تمـ_____رین دانش‌آموزان منوط به اینکه متناسب با کلاس درس دانش ادبی را خوانده باشند مفید است			دانش ادبی	۱۰۸	درس آزاد	فارسی هشتم	۵
مقدمه‌ای در نوع ادبی آورده شود/ ترجیحاً از شعرای بزرگی چون سعدی مثال آورده شود	بدون مقدمه به ادبیات تعلیمی پرداخته‌اند / گرچه شعر تعلیمی است؛ ولی ایرج میرزا چندان به شاعر تعلیمی مشهور	ادبیات تعلیمی	دانش ادبی	۴۹	راه نیک‌بختی	فارسی هشتم	۶

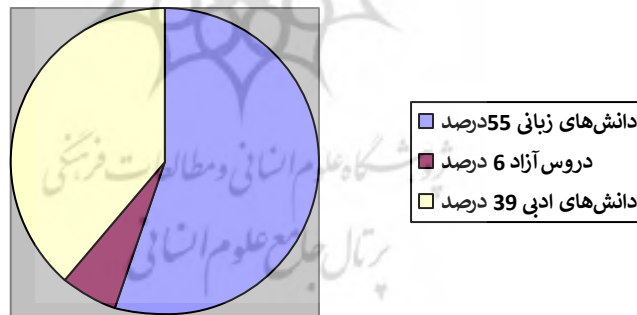
	نیست						
۷	فارسی هشتم	آداب نیکان	۵۱	دانش زبانی	گروه اسمی	انقطاع و گسستگی مباحث دانش ادبی/ مثال از متن درس نیست	جهت تقویت یادگیری مباحث پیوسته و نظام‌مند طرح شود
۸	فارسی هشتم	درس آزادگی	۵۹	دانش ادبی	قالب شعری (مثنوی)	نداشتن سیر منطقی در آموزش قالب‌های شعری/ دانش‌آموز قبلاً با قالب شعر آشنا نشده است	تعریف قالب شعری و یادآوری مطالب گذشته و سپس آموزش مطلب جدید
۹	فارسی هشتم	نوجوان باهوش	۶۸	دانش زبانی	وابسته‌های اسم	دانش ادبی ندارد/ مثال‌ها از متن درس نیست	
۱۰	فارسی هشتم	قلم سحرانگیز	۷۵	دانش ادبی	جناس	نداشتن تسلسل در مباحث/ اشعار شاهد مثال از متن درس	بحثی پیرامون صنایع لفظی و معنوی مطرح شود و در پی آن به صنعت جناس بپردازد حتی المقدور شاهد

مثال از متن درس باشد	نیست						
مباحث ادبی و زبانی و تمرین‌های مربوطه از هم جدا شوند و پیوستار این دو موضوع را با نظام‌مندی طرح شود	بدون پیش‌زمینه در فعالیت نوشتاری خواسته شده که یک تشبیه را در متن بیابید و دو رکن آن را مشخص کنید (عدم تفکیک دانش‌های زبانی و ادبی)	وابسته‌های اسم (صفت اشاره و شمارشی)	دانش زبانی	۸۱	پرچم‌داران	فارسی هشتم	۱۱
تفکیک بحث‌های زبانی و ادبی و تمرین آنها	اختلاط در مباحث زبانی و ادبی در تمرین‌ها هم تمرین زبانی داده‌اند و هم تمرین تشبیه/ مثال‌ها از متن درس نیست	وابسته اسم (صفت پرسش‌ی و تعجیبی)	دانش زبانی	۹۰	شیر حق	فارسی هشتم	۱۲

۱۳	فارسی هشتم	ادبیات انقلاب	۹۴	دانش ادبی	کنایه	مبحث با متن درس ارتباط ندارد/پیوس تار با مباحث ادبی کتاب ندارد/ مثال‌ها از متن درس نیست	متناسب است ۱- دانش ادبی با متن ارتباط داشته باشد. ۲- مباحث بلاغی و ادبی نظام‌مند و متعارف مطرح شود/ ۳- مثال‌ها در بخش دانش ادبی شایسته است از متن درس باشد
۱۴	فارسی هشتم	یاد حسین (ع)	۹۹	دانش ادبی	ردیف در شعر	پراکندگی تمرین‌های فعالیت نوشتاری	مباحث تفکیک و طبقه‌بندی شود
۱۵	فارسی هشتم	درس آزاد	۱۰۸	دانش ادبی	تمرین آزاد		
۱۶	فارسی هشتم	پرنده آزادی	۱۱۴	دانش زبانی	وابسته‌های اسم (صفت مبهم)	دانش ادبی ندارد/مثال ها از متن درس نیست	
۱۷	فارسی هشتم	راه خوشبختی	۱۲۰	دانش ادبی	ترجمه	شایسته است تمرین‌ها متناسب با آن بخش و درس باشد/ مواردی چون ترجمه تخصصی مطرح شود نه در قالب دانش ادبی	

در کتاب هشتم غلبه بر دانش‌های زبانی است از ۱۷ درس در ۸ درس آن دانش ادبی طرح شده است. عدم تفکیک دوگانه زبانی و ادبی و پراکندگی در بیان موضوعات: دانش زبانی و ادبی هر دو با هم طراحی شده

است و در فعالیت نوشتاری پراکندگی در بیان نکات دستوری و ادبی و پرسش در مورد تلمیح که قبلاً نخوانده‌اند آمده است (آرایه تلمیح را در سال نهم درس دهم می‌خوانند) (درس اول) آرایه تشبیه و ارکان آن و مثال‌ها به‌خوبی ارائه شده است (درس دوم) ایجاز و نداشتن پیوستار و ترتیب در بیان دانش ادبی: توضیح در مورد ادبیات تعلیمی بدون مقدمه و اشاره به انواع ادبی (درس ۶) تعریف قالب شعری مثنوی درحالی‌که دانش‌آموز قبلاً با انواع قالب شعری آشنا نشده است و درس سیر منطقی آموزش قالب شعر را نداشته است (درس ۸) عدم ارتباط وثیق با متن درس: مثال‌ها از متن درس نیست (درس ۱۶، ۱۳، ۱۲، ۴) تکرار بحث ترجمه در قالب دانش ادبی (این موضوع در درس ۱۷ کتاب هفتم مطرح شده است) در کتاب فارسی هشتم نیز همانند کتاب هفتم بخش دانش ادبی، به نسبت بخش دانش زبانی نمود کمتری دارد البته به نسبت فارسی هفتم این بخش برجسته‌تر است. ساختار و محتوا، تشبیه و ارکان آن، واج‌آرایی، انواع ادبی، قالب‌های شعری، جناس، کنایه، ردیف و ترجمه، مباحث ادبی است که در کتاب فارسی هشتم بدان‌ها پرداخته شده است. هر یک از این بخش‌ها البته دارای ایرادات اساسی هستند؛ به‌عنوان مثال در توضیح پاره‌ای از دانش‌های ادبی، به‌جای اشاره به مثال‌هایی که بیشتر در نظم فارسی کاربرد دارند و اساساً در نظم بیشتر جلوه می‌کنند، به متن‌های منثور رجوع شده است. در کل در این کتاب در کنار اینکه دانش‌های ادبی چندان برجسته نیستند و در بسیاری از درس‌ها اساساً بدان‌ها پرداخته نشده است، غلبه متون منثور بر متن‌های منظوم کاملاً مشخص است. اگر بپذیریم که اساساً دانش‌های ادبی بیشتر حیطه و حوزه فعالیتش شعر است تا نثر، این مسئله می‌تواند بر فقدان و یا دستکم کم‌فروغ بودن دانش‌های ادبی در این کتاب را تا حدی توضیح دهد.

فراوانی دانش‌های ادبی کتاب فارسی هشتم

تحلیل جایگاه دانش ادبی در کتاب فارسی نهم

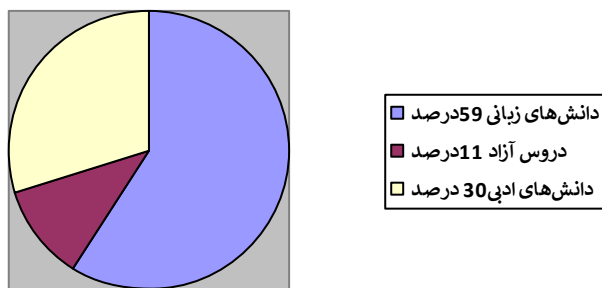
ردیف	کتاب	درس	صفحه	موضوع	مباحث	توصیف	پیشنهاد
------	------	-----	------	-------	-------	-------	---------

۱	فارسی نهم	آفرینش همه تنبیه خداوند دل است	۱۲	دانش ادبی	تشبیه/جان بخشی/مراعات نظیر	هیچ توضیحی در باره این آرایه‌ها داده نشده است فقط دو بیت شاهد مثال آورده‌اند	شایسته است روال تدریس آرایه‌های ادبی (تعریف و مثال) رعایت شود
۲	فارسی نهم	عجایب صنع حق تعالی	۱۷	دانش زبانی	وابسته‌های گروهی اسمی	نداشتن دانش ادبی/مثال‌ها از متن درس نیست	سیر دانش ادبی که به شکل ناقص از درس اول شروع شده است کامل شود و ادامه پیدا کند
۳	نهم	مثل آینه	۲۳	دانش زبانی	پرسش انکاری	۱- زمینه سازی طرح موضوع نشده ۲- در فعالیت نوشتاری سوالات پراکنده مطرح شده است	انواع پرسش و استفهام تقریری را خلاصه بیان کند و سپس استفهام انکاری را توضیح دهد
۴	فارسی نهم	همنشین	۳۰	دانش زبانی	صفت برتر و برترین	نداشتن دانش ادبی و نداشتن پیوستگی و استمرار/شاهد مثال از متن درس نیست	پیوستگی و استمرار در طراحی دانش‌های ادبی
۵	فارسی نهم	درس آزاد	۴۱			از درس ۱ تا ۵ فقط یک درس دانش ادبی ارائه کرده است (متناسب)	قبل از رسیدن به درس آزاد متناسب با

کلاس دانش‌آموزان مطالب مطرح شود	نبودن)						
	نبودن دانش ادبی/ مثال از متن درس نیست	گروه فعلی (انواع فعل مضارع)	دانش زبانی	۴۸	آداب زندگانی	فارسی نهم	۶
همخوانی دانش ادبی و سؤالات در فعالیت نوشتاری	در فعالیت نوشتاری از قافیه سؤال شده است واز واژگان جمع و مفرد پرسش شده است	تخلص	دانش ادبی	۵۴	پرتو امید	فارسی نهم	۷
متناسب است آرایه ادبی با متن درس همخوانی داشته باشد/ مثلاً از آرایه اغراق یا شبیه گفته شود	با عنوان و متن درس همخوانی ندارد/ در فعالیت نیز از دستور زبان سؤال شده است (اختلاط مباحث)	آرایه تضاد	دانش ادبی	۵۸	هم‌زیستی با مام میهن	فارسی نهم	۸
اصل در آموزش نظم و استمرار است	فقدان پیوستار و پیوند نظام‌مند آرایه‌های ادبی/ در فعالیت نوشتاری سؤال از آرایه شده است	فعل ماضی	دانش زبانی	۶۶	راز موفقیت	فارسی نهم	۹
با استفاده از کتب فنون ادبی و بلاغی و	استمرار در بیان مطالب ادبی نیست	تلمیح	دانش ادبی	۷۴	آرشی دیگر	فارسی نهم	۱۰

بدیع تسلسل مباحث انجام شود/ در مورد شعر نیمایی توضیح داده شود							
	فقد دانش ادبی/ مثال‌ها از متن کتاب درسی نیست	ماضی استمراری	دانش زبانی	۸۲	زن پارسا	فارسی نهم	۱۱
مثال از متن درس آورده شود	مثال‌ها از متن درس نیست	ماضی بعید	دانش زبانی	۹۲	پیام‌آور رحمت	فارسی نهم	۱۲
این بحث در کتاب هشتم آمده است و اینجا تکرار شده است پس باید اهدافی را دنبال کند	فقد پیوستار با عوامل دیگر لفظ در شعر/ ردیف و تعریف آن در شعر در سال هشتم درس ۱۴ آمده است	ردیف در شعر	دانش ادبی	۹۸	آشنای غریبان	فارسی نهم	۱۳
توزیع مناسب و طراحی متناسب دانش‌های ادبی	فقد دانش ادبی	دانش قید	دانش زبانی	۱۰۳	پیدای پنهان	فارسی نهم	۱۴

۱۵	فارسی نهم	درس آزاد	۱۱۲			در انتهای درس آزاد داستانی به گوش تاجیکی آورده شده است / متناسب با مطالب خوانده شده در کتاب و مناسب سطح کلاس فعالیت‌ها جهت داده شود
۱۶	فارسی نهم	آرزو	۱۱۸	دانش زبانی	واژه‌سازی (ساده و مرکب و مشتق)	فاقد دانش ادبی
۱۷	فارسی نهم	شازده کوچولو	۱۲۳	دانش زبانی	واژه‌شناسی	فاقد نکته ادبی/ در جدول طراحی شده در پایان درس هم به دانش ادبی توجه نشده است

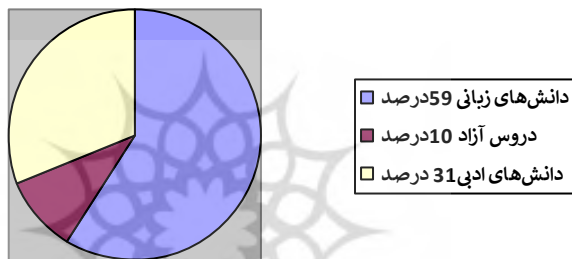
فراوانی دانش‌های ادبی کتاب فارسی نهم

غلبه دانش زبانی بر دانش ادبی: از ۱۷ درس، ۱۰ فعالیت دانش زبانی و ۵ فعالیت دانش ادبی ایجاز در بیان آرایه‌ها و بدون توضیح و مثال کافی: درس ۱،۳ پراکندگی در بیان مطالب: درس ۳ (پرسش انکاری، ضرب‌المثل، واژه، کنایه) درس ۷ (در مورد تخلص، قافیه، واژه) درس ۸ (آرایه تضاد، تشبیه، گروه اسمی) کتاب فارسی نهم در کلیت خود محل غلبه دانش‌های زبانی بر دانش‌های ادبی است. درس اول شعری از سعدی است و در آن دانش ادبی تحت عنوان «نکته ادبی» آمده است. تشبیه، جان‌بخشی و مراعات‌النظیر از مواردی است که در این درس آمده است؛ درس دوم بخشی از کتاب کیمیای سعادت امام محمد غزالی است و نکته ادبی یا دانش ادبی در آن وجود ندارد. درس سوم شعری از پروین است و در قسمت دانش ادبی، به استفهام انکاری پرداخته شده است. درس چهارم، متنی به نثر است و دانش ادبی در این درس قید نشده است. در درس پنجم که درس آزاد است به دانش زبانی و ادبی پرداخته شده است. درس ششم بخشی از قابوس‌نامه است و دانش ادبی در این درس نیز وجود ندارد. درس هفتم غزلی از حافظ است و دانش ادبی ذکر شده در این درس به مقوله «تخلص» پرداخته است. درس هشتم، با عنوان «هم‌زیستی با مام میهن» است و در لابه‌لای آن ابیاتی از فردوسی آمده است. دانش ادبی نیز به آرایه تضاد پرداخته است. در اینجا توجه به این مسئله مهم است که متنی همانند شاهنامه فردوسی به دلیل ویژگی‌های ماهوی حماسه، محلی برای نشان‌دادن آرایه‌ای همانند اغراق یا تشبیه است نه آرایه‌ای همانند تضاد. در درس نهم نکته زبانی آمده است و نکته ادبی در آن جایگاهی ندارد.

درس دهم شعری است به شیوه نیمایی و دانش ادبی ذکر شده نیز در اینجا تلمیح است. نکته اینجاست که این فرم از شعر همانند بسیاری از موارد دیگر فاقد زمینه‌سازی و معرفی و آشنایی و ایجاد ذهنیت پیشینی است؛ در قسمت قالب‌های شعری هیچ اشاره‌ای به فرم‌های جدید شعر فارسی نشده است و این مسئله می‌تواند نوعی تشتت روش‌شناسی باشد. درس یازدهم که از تذکره الاولیاء انتخاب شده است فاقد بخش دانش‌های ادبی است و در درس دوازدهم نیز با عنوان پیام‌آور رحمت، بخش دانش ادبی حضور ندارد. درس سیزدهم دانش ادبی به مقوله ردیف پرداخته است و این در حالی است که در کتاب هشتم نیز بدین مبحث

پرداخته شده است و به‌نوعی این مسئله نوعی تکرار محسوب می‌شود. درس چهاردهم نیز بخش دانش ادبی حضور ندارد و این مسئله در درس پانزدهم به‌عنوان درس آزاد به سیاق درس‌های آزاد در کتاب‌های فارسی متوسطه اول فاقد بخش دانش ادبی است. در حقیقت تمامی درس‌هایی که تحت عنوان درس آزاد در کتاب گنجانیده شده است، به عبارتی با گنجانیدن بخش دانش ادبی به درس‌های آزاد، دانش‌آموز فرصتی برای انعکاس خواست‌های خود یا مسئله خود در خصوص دانش‌های ادبی به دست می‌آورد. در پایان اینکه درس شانزدهم که شعری از ویکتور هوگو است نیز فاقد بخش دانش ادبی است و این مسئله در درس هفدهم نیز تکرار شده است و این درس نیز فاقد دانش ادبی است.

با این تفاسیر کتاب فارسی در هر سه پایه هفتم و هشتم و نهم، دانش ادبی چندان جدی گرفته نشده است و در نسبت با مباحث زبانی جایگاه کم‌رنگ‌تری دارد. در کتاب‌های فارسی متوسطه اول از مجموع ۵۲ درس، ۱۶ درس به دانش‌های ادبی و ۳۱ درس به دانش زبانی پرداخته است و ۵ درس نیز آزاد بوده است.

فراوانی دانش‌های ادبی کتاب فارسی متوسطه اول

ره‌آورد پژوهش:

عدم تناسب عددی دانش ادبی با دانش زبانی

ردیف	کلاس	توضیح
۱	هفتم	عدم تناسب بخش دانش‌های ادبی با حجم کتاب: در ۱۷ درس این کتاب فقط در ۳ درس دانش ادبی مطرح شده است (درس‌های ۶، ۷، ۱۵)
۲	هشتم	در کتاب هشتم غلبه بر دانش‌های زبانی است از ۱۷ درس در ۸ درس آن دانش ادبی طرح شده است.
۳	نهم	در کتاب نهم نیز غلبه دانش زبانی بر دانش ادبی است: از ۱۷ درس، در ۵ درس دانش ادبی مطرح شده است.

عدم تفکیک و پراکندگی مباحث

ردیف	کلاس	توضیح
۱	هفتم	عدم تفکیک دانش زبانی - ادبی: در درس چهارم در دانش زبانی بحث نهاد را مطرح کرده‌اند؛ ولی در سؤال اول خودارزیابی اشاره به آرایه تشبیه و کنایه دارد (در درس ۷ دو موضوع مطرح کرده است: ۱- متمم ۲- ساختار جمله در شعر) و درس ۶ نیز دو مقوله آورده است: مقول/آرایه تکرار/ در درس ۱۶ نیز درباره رمز و نماد و ساخت فعل آینده بحث شده است. در درس ۶ شاهد مثال آرایه تکرار را به نثر آورده است و از شعر مثال نیاورده است در درس ۷ تفاوت جمله در شعر و نثر بیان کرده و اصالت به نثر داده است. موضوع ترجمه را در دانش‌های زبانی در درس ۱۷ آورده است که شایسته است جداگانه بحث شود.
۲	هشتم	عدم تفکیک دوگانه زبانی و ادبی و پراکندگی در بیان موضوعات: در درس اول دانش زبانی و ادبی هر دو با هم طراحی شده است و در فعالیت نوشتاری پراکندگی در بیان نکات دستوری و ادبی و پرسش درمورد تلمیح که قبلاً نخوانده‌اند آمده است (آرایه تلمیح را در سال نهم درس دهم می‌خوانند) تکرار بحث ترجمه در قالب دانش ادبی (این موضوع در درس ۱۷ کتاب هفتم مطرح شده است.
۱	نهم	پراکندگی در بیان مطالب: درس ۳ (پرسش انکاری، ضرب‌المثل، واژه، کنایه) درس ۷ (در مورد تخلص، قافیه، واژه) درس ۸ (آرایه تضاد، تشبیه، گروه اسمی) با هم آمده است.

فقدان پیوستار و پیوند نظام‌مند

ردیف	کلاس	توضیح
۱	هفتم	نبود پیوستار و استمرار دانش‌های ادبی: (از درس ۱ تا ۶ و درس ۸ تا ۱۶ بحثی در باره دانش ادبی نشده است)
۲	هشتم	ایجاز: مخل در طرح مطالب و نداشتن پیوستار و ترتیب و نظام‌مندی در بیان دانش ادبی: توضیح در مورد ادبیات تعلیمی بدون مقدمه و اشاره به انواع ادبی (درس ۶)/ نکات ادبی پیوستار با مباحث ادبی کتاب ندارد (درس ۱۳) در درس هشتم تعریف قالب شعری مثنوی آمده است درحالی‌که دانش‌آموز قبلاً با انواع قالب شعری آشنا نشده است درس سیر منطقی آموزش قالب شعر را ندارد (درس ۸)
۳	نهم	فقدان نظم و پیوستار و ایجاز در بیان آرایه‌ها و بدون توضیح و مثال کافی (درس ۳) از درس ۱ تا ۵ فقط یک درس مبحث دانش ادبی آورده است / در درس اول هیچ توضیحی درباره آرایه‌ها داده نشده است فقط دو بیت شاهد مثال آورده‌اند (درس ۱): در درس سیزده مطالب ادبی مطرح شده فاقد پیوستار با عوامل دیگر است/ ردیف و تعریف آن در شعر در سال هشتم درس ۱۴ آمده است و در این درس تکرار شده است.

عدم ارتباط با متن درس

ردیف	کلاس	توضیح
۱	هفتم	مثال‌ها از متن درس نیستند (درس‌های ۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۶-۱۷)
۲	هشتم	عدم ارتباط وثیق مثال‌ها با متن درس: مثال‌ها از متن درس نیست (درس‌های ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۶)
۳	نهم	مثال‌ها از متن کتاب درسی نیست (درس‌های ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۶) آرایه تضاد با عنوان و متن درس هم‌خوانی ندارد (درس ۸)

نتیجه‌گیری

نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد بخش دانش‌های ادبی نیاز به بازنگری اساسی دارد. عدم تفکیک و عدم تناسب بخش دانش‌های ادبی با درس‌های مربوطه و فقدان پیوستار و پیوند نظام‌مند در ذکر آرایه‌ها و عدم تفکیک دوگانه زبانی - ادبی قابل‌رؤیت است. فقدان نگاه تاریخی به مسئله دانش‌های ادبی و ایجاز مخل، از نواقص این بخش از کتاب‌های درسی است که مانع تحقق اهداف موردنظر برنامه‌ریزان برای درس فارسی دوره متوسط اول است. با ترسیم جدول دانش‌های ادبی و بررسی آنها، پیشنهاداتی جهت مرتفع ساختن این نقص‌ها در راستای حرکت از وضع موجود و نیل به وضعیت مطلوب طرح کرده‌ایم.

مشارکت نویسندگان

تمام نویسندگان در طراحی، اجرا و نگارش همه بخش‌های پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

تشکر و قدردانی

از اساتید محترم نویسنده کتب درسی زبان و ادبیات متوسطه اول؛ صمیمانه سپاس‌گزاری می‌نماییم.

تعارض منافع

«با اطمینان کامل و اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.»

COPYRIGHTS

©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

منابع یا مأخذ:

- قرن ایاغ، ثریا (۱۳۹۳). *ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن*، تهران: انتشارات سمت.
- شعاری‌نژاد، علی اکبر (۱۳۸۳). *ادبیات کودکان*، چاپ بیست و سوم، تهران: انتشارات اطلاعات.
- القیروانی، زهرالادب، بیروت: *دارالجلیل*، ج چهارم.
- بشله، ژان (۱۴۰۱). *کتاب چکیده فلسفه سیاسی*، عبدالوهاب احمدی، چاپ چهارم، تهران: آگه.
- جاحظ (۱۹۹۸). *البیان و التبیین*؛ تحقیق موفق شهاب‌الدین، بیروت: دارالعلمیه.
- جرجانی، عبدالقاهر (بی‌تا). *دلایل الاعجاز*، بیروت: دارالمعرفه.
- عسکری، ابوهلال (۱۳۷۱). *الصناعتین*، تحقیق محمدالجباوی، بی‌جا، نشرالحبلی.
- جعفرزاده، خدیجه (۱۳۹۶). «تشیب و انواع آن در کتب ادبیات فارسی دوره متوسطه اول»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، پردیس شهید رجایی دانشگاه فرهنگیان ارومیه.
- حرفتی سبحانی لیل آبادی، محمد و پیری، موسی (۱۳۹۶). «*تحلیل محتوای کتاب های فارسی دوره اول متوسطه برحسب میزان توجه به مؤلفه های سرمایه فرهنگی*»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، دوره دهم، شماره ۴، صص ۴۱-۶۵.
- حسین‌نژاد، فرهاد (۱۳۹۶). «*بررسی کاربرد جناس و انواع آن در کتاب های دوره دوم متوسطه*»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهیدرجائی ارومیه.
- دانشگر، مریم (۱۳۹۶). «*مهارت های دانش آموختگان نظام متوسطه با محوریت درس زبان و ادبیات فارسی*»، جستارهای زبانی، دوره هشتم، شماره ۱، صص
- رحیمیان، جلال؛ علوی‌مقدم، سیدبهنام (۱۳۹۷). «*سنجش کاربست ابزارهای انسجام واژگانی در کتاب های فارسی متوسطه اول*»، پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، سال هفتم، شماره ۱، ۱۳۹۷، صص ۷۷-۹۶.
- زنگنه، فاطمه (۱۳۹۳). «*سیرتاریخی مفهوم هویت ملی در کتاب های درسی ادبیات فارسی سال اول متوسطه از دهه ۱۳۵۰ تاکنون*»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش، تهران: دانشگاه الزهرا.
- سارلی، ناصرقلی؛ درخشان، فاطمه سادات (۱۳۸۹). «*دوره‌بندی تاریخ دانش بلاغت فارسی*»، نقد ادبی، شماره ۱۰، صص ۷-۳۳.
- سبزواری، مهدی و محمدی، فاطمه (۱۳۹۳). «*نقد زبانشناختی کتاب زبان فارسی مقطع متوسطه و مسائل آموزشی آن*». *علم زبان*، سال دوم شماره ۳، صص ۶۵-۸۱.
- مک‌دانیل، دایان (۱۳۸۰). «*مقدمه‌ای بر نظریه های گفتمان*»، مترجم حسینعلی نودری، تهران: فرهنگ گفتمان.
- معروفی، یحیی و پناهی توانا، صادق (۱۳۹۲). «*جایگاه مؤلفه های هویت ملی - مذهبی در محتوای کتاب های ادبیات فارسی دوره متوسطه*». *فصلنامه تعلیم و تربیت*، شماره ۱۲۰، صص ۸۳-۱۰۴.

- نجفی، حسن؛ سحابی نژاد، مهدی؛ جعفری هرندي، رضا (۱۳۹۴). «تحليل محتوای میزان توجه به ابعاد هفت‌گانه اهداف مصوب در کتاب‌های درسی ادبیات فارسی دوره متوسطه ایران»، *دوفصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی*، سال سوم، شماره ۶، صص ۱۲۱-۱۴۲.
- فارسی پایه هفتم دوره اول متوسطه (۱۴۰۳). سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- فارسی پایه هشتم دوره اول متوسطه (۱۴۰۳). سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- فارسی پایه نهم دوره اول متوسطه (۱۴۰۳). سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- آلتوسر، لویی (۱۳۸۹). *ایدئولوژی و ساز و برگ‌های ایدئولوژیک دولت*، ترجمه روزبه صدرآرا، تهران: نشر چشمه
- احمدی، بابک (۱۳۹۱). *واژه‌نامه فلسفی مارکس*، چ پنجم، تهران: مرکز.
- ایگلتون، تری (۱۳۸۸). *پیش درآمدی بر نظریه ادبی*، ترجمه عباس مخبر، چ پنجم، تهران: مرکز.
- (۱۳۸۳). *مارکسیسم و نقد ادبی*، ترجمه اکبر معصومی، چ اول، تهران: نشر دیگر.
- برتس، یوهانس ویلم (۱۳۹۱). *مبانی نظریه ادبی*، ترجمه محمدرضا ابوالقاسمی، تهران: نشر ماهی.
- بشله، ژان (۱۳۷۰). *ایدئولوژی چیست؟ نقدی بر ایدئولوژی‌های غربی*، ترجمه علی اسدی، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- فرتر، لوک (۱۳۸۷). *لویی آلتوسر*، ترجمه امیراحمدی آریان، تهران: مرکز.
- مک‌دانل، دایان (۱۳۸۰). *مقدمه‌ای بر نظریه‌های گفتمان*، ترجمه حسینعلی نوذری، تهران: نشر فرهنگ گفتمان.
- میلز، سارا (۱۳۸۹). *میشل فوکو*، ترجمه داریوش نوری، تهران: نشر مرکز.
- مشکوه‌الدینی، مهدی (۱۳۷۹). «دستور زبان همگانی و شکل‌گیری دانش زبانی»، *مجله تخصصی زبان و ادبیات دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد*، شماره ۲۰۱، صص ۵-۲۲.

Sources or references

- Ghezel Ayagh, Soraya (2014). *Children's and Adolescent Literature and the Promotion of Reading*, Tehran: Samat Publications.
- Shaari Nejad, Ali Akbar (2004). *Children's Literature*, 23rd Edition, Tehran: Etelaat Publications.
- Al-Qayrawani (1997). *Zahr al-Adab*, Beirut: Dar al-Jalil, Vol. 4.
- Bashler, Jean (1991). *The Book of Summary of Political Philosophy*, Abdul-Wahhab Ahmadi, Fourth Edition, Tehran: Aghe.
- Jahiz (1998). *Al-Bayan and Al-Tabiyyin; Successful Research by Shahab al-Din*, Beirut: Dar al-Ilmiyeh. Jorjani, Abdul-Qahir (Bita). *The Reasons for the Miracles*, Beirut: Dar al-Afrifah.
- Askari, Abu Hilal (1992). *Al-Sana'ateen, Research by Muhammad al-Jabawi*, no data, Nashr al-Habli.
- Jafarzadeh, Khadija (2017). "Similarity and its types in Persian literature books of the first secondary school", Master's thesis, Shahid Rajaee Campus, Urmia University of Culture.

- Harfati Sobhani Lailabadi, Mohammad and Piri, Musa (2017). "Content analysis of Persian books of the first secondary school according to the level of attention to the components of cultural capital", Iranian Cultural Research Quarterly, Volume 10, Issue 4, pp. 41-65.
- Hosseinnejad, Farhad (2017). "Investigation of the use of puns and its types in books of the second secondary school", Master's thesis in Persian language and literature, Farhangian University, Shahid Rajaee Campus, Urmia.
- Daneshgar, Maryam (2017). "Skills of secondary school graduates with a focus on Persian language and literature", Language Essays, Volume 8, Issue 1, pp.
- Rahimian, Jalal; Alavi Moghadam, Seyed Behnam (2018). "Measuring the Application of Lexical Coherence Tools in Middle School Persian Textbooks", Research Journal of Persian Language Teaching to Non-Persian Speakers, Year 7, Issue 1, 2018, pp. 77-96.
- Zanganeh, Fatemeh (2014). "Historical Biography of the Concept of National Identity in Middle School Persian Literature Textbooks from the 1970s to the Present", Master's Thesis in History and Philosophy of Education, Tehran: Al-Zahra University.
- Sarli, Nasergholi; Derakhshan, Fatemeh Sadat (2010). "Periodization of the History of Persian Rhetoric". Literary Review, Issue 10, pp. 7-33.
- Sabzevari, Mehdi and Mohammadi, Fatemeh (2014). "Linguistic Criticism of Middle School Persian Language Textbooks and Its Educational Issues". Language Science, Year 2, Issue 3, pp. 65-81.
- McDonnell, Diane (2001), "Introduction to Discourse Theories", translated by Hossein Ali Nozari, Tehran: Farhang Gofman.
- Marouf, Yahya and Panahi-Tavana, Sadegh (2013). "The Place of National-Religious Identity Components in the Content of Persian Literature Textbooks for the Middle School". Quarterly Journal of Education and Training, No. 120, pp. 83-104.
- Najafi, Hassan; Sahabi Nejad, Mehdi; Jafari Harandi, Reza (2015). "Content Analysis of the Level of Attention to the Seven Dimensions of Approved Goals in Iranian Middle School Persian Literature Textbooks", Bi-Quarterly Journal of Theory and Practice in Curriculum, Year 3, No. 6, pp. 121-142.
- Persian for the Seventh Grade of the First Year of Secondary Education (2010). Educational Research and Planning Organization, Tehran: Iranian Textbook Publishing Company.
- Persian for the Eighth Grade of the First Year of Secondary Education (2010). Educational Research and Planning Organization, Tehran: Iranian Textbook Publishing Company.
- Persian for the ninth grade of the first year of secondary school (2010). Educational Research and Planning Organization, Tehran: Iranian Textbook Publishing Company.
- Althusser, Louis (2010). Ideology and the ideological apparatus of the state, translated by Roozbeh Sadrara, Tehran: Cheshme Publishing.
- Ahmadi, Babak (2012). Marx's philosophical dictionary, Vol. 5, Tehran: Markaz.
- Eagleton, Terry (2009). An introduction to literary theory, translated by Abbas Mokhbar, Vol. 5, Tehran: Markaz.
-(۲۰۰۴)Marxism and literary criticism, translated by Akbar Masoumi, Vol. 1, Tehran: Deeghir Publishing.
- Bertens, Johannes Willem (2012). Fundamentals of literary theory, translated by Mohammad Reza Abolghasemi, Tehran: Mahi Publishing.
- Bechler, Jean (2008). What is ideology? Critique of Western Ideologies, translated by Ali Asadi, Tehran: Sahami Publication Company.
- Farter, Luke (2008). Louis Althusser, translated by Amir Ahmadi Arian, Tehran: Markaz.

- McDonnell, Diane (2001). *An Introduction to Discourse Theories*, translated by Hossein Ali Nozari, Tehran: Farhang Gofman Publishing House.
- Mills, Sarah (2009). Michel Foucault, translated by Dariush Nouri, Tehran: Markaz.
- Meshkoheddin, Mehdi (2000). "Universal Grammar and the Formation of Linguistic Knowledge", *Journal of Language and Literature*, Faculty of Literature and Humanities, Mashhad, No. 1 and 2, pp. 5-22.

